

**WSPÓŁCZESNE
OBLICZA
PRZESZŁOŚCI**

WSPÓŁCZESNE OBLICZA PRZESZŁOŚCI

Redakcja

Arkadiusz Marciniak,
Danuta Minta-Tworzowska,
Michał Pawleta

Poznań 2011
Wydawnictwo Poznańskie

“This project has been funded with support from the European Commission (“Culture” 2007–2013 programme). This publication reflects the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein”.

„Niniejszy projekt został zrealizowany dzięki finansowemu wsparciu Komisji Europejskiej (Program Kultura 2007–2013). Publikacja odzwierciedla wyłącznie stanowisko ich autorów, Komisja Europejska nie ponosi zaś odpowiedzialności za jakiegokolwiek wykorzystanie informacji zawartych w tejże publikacji”

Fotografia na pierwszej stronie okładki: Robert Demarczyk

Tłumaczenie abstraktów i streszczeń z j. polskiego na angielski oraz korekta tekstów angielskich: Joanna Haracz-Lewandowska za wyjątkiem tekstu 1 (Wprowadzenie) – Arkadiusz Marciniak

Tłumaczenie abstraktów i streszczeń z j. angielskiego na polski: Dariusz Błaszczyk

Recenzenci
prof. dr hab. Włodzimierz Rączkowski
prof. dr hab. Jacek Woźny

Redakcja

ISBN

Spis treści

<i>Arkadiusz Marciniak, Danuta Minta-Tworzowska, Michał Pawleta</i>	
Współczesne oblicza przeszłości. Wprowadzenie.	9
(Contemporary faces of the past. An introduction — summary)	21

OBRAZY PRZESZŁOŚCI W PRAKTYCE ARCHEOLOGICZNEJ. PODSTAWY TEORETYCZNE

<i>Henryk Mamzer</i>	
O archeologicznej autokreacji.	25
(On archaeological self-creation — summary)	37
<i>Danuta Minta-Tworzowska</i>	
Człowiek i rzecz w perspektywie archeologicznej (czyli rzecz w perspektywie antropocentrycznej)	39
(Man and thing in archaeological perspective [or thing in anthropocentric perspective] — summary)	59
<i>Sławomir Kadrow</i>	
Mitologizacyjny charakter teorii migracjonistycznych w archeologii — wybrane zagadnienia	63
(The myth of migrationist theories in archaeology — selected aspects — summary) .	78

OBRAZY PRZESZŁOŚCI W NARRACJACH TERAŹNIEJSZOŚCI

<i>Michał Pawleta</i>	
Przeszłość we współczesności	83
(The past in the present — summary)	100
<i>Bogusław Gediga</i>	
Zmienność w obrazowaniu przeszłości	103
(Changeability in presentation of the past — summary)	112

<i>Anna Zalewska</i>	
Archeologiczny „palimpsest” jako specyficzna postać interakcji terażniejszości Z... ..	115
(Archaeological „palimpsest” as a specific form of the present interacting with... — summary).....	130
<i>Dawid Kobiątka</i>	
Społeczny wizerunek archeologii — o rzeczywistości w fikcji	133
(The social face of archaeology — on reality in fiction — summary)	146
<i>Nina Schücker</i>	
The faces of Arminius: The Battle of Teutoburg Forest in the German public .	149
(Oblicza Arminiusza: Bitwa w Lesie Teutoburskim w odbiorze niemieckiej opinii pub- licznej — streszczenie)	173

OBRAZY PRZESZŁOŚCI I ICH SPOŁECZNA KONSUMPCJA

<i>Lech Czerniak</i>	
Dla kogo są wykopaliska? Profesjonaliści i społeczeństwo	177
(Who are excavations for? Professionals and society — summary)	185
<i>Anna Grossman</i>	
Społeczne oczekiwania a rzeczywiste potrzeby ochrony dziedzictwa kulturowe- go w Biskupinie.....	187
(Social expectations versus actual needs of cultural heritage protection in Bisku- pin — summary)	201
<i>Anna Grossman, Wojciech Piotrowski</i>	
Rezerwat archeologiczny w Biskupinie. Czas transformacji	205
(An open-air archaeological museum in Biskupin. A time of transformation — summa- ry)	214
<i>Jarosław M. Fraś, Marek Skubisz, Marek Materna</i>	
Osada VI Oraczy w Bochni — archeologia w służbie turystyki	217
(Osada VI Oraczy in Bochnia — archaeology in the service of tourism — summary)	227
<i>Michał Pawleta</i>	
Odległa przeszłość w życiu współczesnego człowieka. Przypadek góry Ślęży ..	231
(On the role of a [distant] past in a life of present-day people: a case study of Ślęża Mountain — summary).....	251
<i>Kostas Kasvikis, Eleutheria Theodoroudi, Aggeliki Tsopela, Kostas Kotsakis</i>	
Making alternative meanings from the past: approaches to cultural diversity in Greek museums.....	253
(Tworzenie alternatywnych znaczeń z przeszłości: różne podejścia do różnorodności kul- turowej w greckich muzeach — streszczenie)	264

<i>Piotr Maliński</i>	
Wybrane aspekty społecznego odbioru archeologii na sudańskiej prowincji. Badania etnologiczne nad ekspresją plastyczną dzieci z plemienia Manasir . . .	267
(Selected aspects of the social perception of archaeology in the Sudanese province. Ethnological surveys on artistic creativity among the Manasir children — summary) . . .	283
<i>Małgorzata Trelka</i>	
Korzyści społeczne popularyzacji archeologii na przykładzie Gdańska	287
(Presenting archaeology to benefit communities — developing Gdańsk as a case study — summary)	301
<i>Rafał Zapłata</i>	
Przeszłość w dobie technologii cyfrowych — cyfrowe oblicza przeszłości	305
(The past in the era of digital technology — the digital face of the past — summary).	320
<i>Agnieszka Mączyńska</i>	
Archeologia i media — małżeństwo z rozsądku	323
(Archaeology and the media — a marriage of convenience — summary)	330

Współczesne oblicza przeszłości. Wprowadzenie

Abstrakt: Artykuł, otwierający publikację *Współczesne oblicza przeszłości*, stanowi wprowadzenie w jej zawartość oraz poruszaną problematykę. W szerszej perspektywie analizie poddany został fenomen współczesnych uwarunkowań określonych wizerunków przeszłości oraz dialektyka relacji, jaka zachodzi pomiędzy (odległą) przeszłością a teraźniejszością. Omówiono także kluczowe wątki i zagadnienia, poruszane w poszczególnych rozdziałach składających się na prezentowany tom. Artykuł ma również na celu zapoznanie polskiego odbiorcy z celami i działaniami podejmowanymi w ramach międzynarodowego projektu badawczego „Archeologia we współczesnej Europie”, którego element stanowi niniejsza publikacja.

Słowa kluczowe: przeszłość, teraźniejszość, projekt „Archeologia we współczesnej Europie”

Abstract: The introductory article is intended to provide an introduction to issues being explored in the book *Contemporary faces of the past*. In particular, it aims to analyze a phenomenon of contemporary conditionings of images of the past as well as the dialectics of relations between the (distant) past and the present. It also discusses the key themes and issues raised in chapters published in the volume. Furthermore, the article intends to present major aims and activities carried out in the international research project “Archaeology in Contemporary Europe” in which the presented volume has been prepared.

Key words: past, present, “Archaeology in Contemporary Europe” project

Oblicza współczesności/oblicza przeszłości

Tytułowe współczesne oblicza przeszłości odnoszą się do jej wielorakich przejawów w teraźniejszości, sposobów jej funkcjonowania, wykorzystywania, uobecniania i prezentowania. Mogą one i najczęściej bywają niezwiązane z obrazami tejże przeszłości powoływanymi do życia przez profesjonalne środowisko akademickie.

W perspektywie nowożytnej, linearnej koncepcji czasu (triady przeszłość–teraźniejszość–przyszłość), jawiącej się jako naturalny i oczywisty porządek rzeczy, przeszłość stanowi tę jej zamkniętą część, która się wydarzyła. Przeszłość, odnosząc się do tego wszystkiego, co miało miejsce, odsyła nas do rzeczywistości ujmowanej jako zamknięta całość, która bezpowrotnie minęła i do której nie mamy bezpośredniego

dostępu. W takim rozumieniu przeszłość staje się „obcym krajem” (Lowenthal 1985). Nie jest ona tożsama z terażniejszością, lecz stanowi jej nieusuwalną różnicę, do której odnoszą się nasze sądy oraz interpretacje (zob. też Mamzer w tym tomie). Sam fakt nieobecności przeszłości nie wywołuje jednak poznawczej aporii i niemożności formułowania sądów na jej temat. Brak możliwości naocznego sprawdzenia, „jak w rzeczywistości było”, czy bezpośredniego doświadczania jej nie unieważnia podejmowanych prób. Wprost przeciwnie, bogactwo odwołań do przeszłości i ich ogromne zróżnicowanie świadczą o jej żywotności i niesłabnącej randze dla pojedynczych osób, grup różnej proveniencji, instytucji czy narodów. Przejawia się to w szeregu inicjatyw i przedsięwzięć, dzięki którym jest ona na powrót — aczkolwiek w różnych celach i kontekstach — powoływana do istnienia.

Przeszłość ze wszystkimi jej elementami uznawanymi za istotne, a tak naprawdę wiedza i wyobrażenia o niej, są więc wytworem współczesności, kształtowanym według potrzeb (i możliwości) naszych czasów. Na tę oczywistą, ale często niezauważaną, prawidłowość zwracano już, rzecz jasna, uwagę wcześniej, niemniej jednak warto ją raz jeszcze podkreślić w tym miejscu. Tak pojmowaną przeszłość można potraktować jako „puste *signifiant*” w rozumieniu, jaki temu terminowi nadał Roland Barthes (2008, 260). Przeszłość i wszystkie jej przedmiotowe manifestacje pozbawione są jakiegokolwiek znaczenia dopóty, dopóki nie zostanie im ono nadane przez ludzi. Oznacza to, że przeszłość otrzymuje szereg różnych i niejednokrotnie przeciwstawnych czy nawet wykluczających się nawzajem znaczeń z racji wielości podmiotów, które prawo nadawania tych znaczeń sobie przyznaje. Nie wszystkie nadawane znaczenia mają jednak porównywalny status. Najbardziej istotne w praktyce społecznej są te z nich, które formułuje dominująca w danych warunkach grupa.

Taki status przeszłości oznacza, że jej przedstawienia i wyobrażenia są z konieczności arbitralne oraz umowne. „Pusty *signifiant*” jest więc wypełniany różnymi treściami, które nie mają nigdy ostatecznego charakteru. Sama praktyka nadawania znaczeń również nigdy się nie kończy. Oznacza to, że znaczenie przeszłości może zostać wymazane i ponownie wypełnione zupełnie odmiennymi treściami. Mamy więc do czynienia ze swoistym procesem resygnifikacji. Keith Jenkins (2003, 35–38), odnosząc się do adekwatności i przydatności „pustego *signifiant*” dla zrozumienia statusu przeszłości, zaproponował zastąpienie terminu „przeszłość” kategorią „przed teraz” (*the before now*). Nie powoduje ono zniesienia realnego statusu przeszłości (wbrew twierdzeniom wysuwany często na gruncie ujęć narratywistycznych), ale w szczególny sposób pozwala na uwypuklenie jej znaczenia, choć nie w wymiarze holistycznie ujmowanej całości, lecz raczej pojedynczych zdarzeń, które się na nią składają. Jenkins zwraca przy tym uwagę, iż owo „przed teraz” stanowić może przedmiot namysłu, poznania oraz studiów nie tylko dla historyka (archeologa), ale również dla szeregu innych osób, w tym dziennikarzy, polityków, artystów itd. Pierwszeństwo dostępu do „przed teraz” i gwarancję społecznej akceptacji formułowanych na ten temat twierdzeń zapewniają umiejętności, narzędzia (w tym teorie i metody) oraz instrumentarium poznawcze, którymi dysponuje zarówno historyk (archeolog), jak i każda inna osoba chcąca poznać przeszłość. Wszystkie one pozwalają na wypełnienie treścią owego „pustego *signifiant*”. Zakres kompetencji w tym względzie, szczególnie w odniesieniu do stosowanych

metod i narzędzi badawczych, umożliwia odróżnienie ujęć profesjonalnych od nieprofesjonalnych przedstawień zdarzeń z przeszłości i ich interpretacji.

Bez względu na doskonałość instrumentarium naukowego wykorzystanego do prób poznawania minionej rzeczywistości, jej obraz zawsze pozostanie niepełny i sfragmentaryzowany. Częściowo wynika to z samej natury przeszłości, która uobecnia się w postaci dalece szczątkowej i jest zawsze „ułamkowa, niezupełna i wyrwana z kontekstu” (Pomian 2006, 39). Niezależnie od statusu przypisywanego przeszłości, zasady i praktyki nadawania jej znaczeń, przekonania o możliwości odkrywania „prawdy” o niej samej, wszystkie jej obrazy w taki czy inny sposób odwoływać się muszą do fikcji. Omawiając status fikcji w narracjach historycznych, Krzysztof Pomian (2006, 39) zauważa, iż bez odniesienia do niej „niepodobna bowiem zrekonstruować widzialnego wymiaru przeszłości i jej wymiaru przeżyciowego”. Fikcja nie oznacza bynajmniej zupełnej dowolności, a fikcja historyczna zobowiązana do respektowania szeregu reguł i zasad różni się w znaczący sposób od powieści. Bez względu na ich przestrzeganie stworzenie kompletnego wizerunku przeszłości nigdy nie będzie możliwe, gdyż pewne zagadnienia i wątki na zawsze pozostaną dla nas nieuchwytnie. Fikcja uzupełnia więc ten tworzony z fragmentów obraz przeszłości o dodatkowe elementy w celu wykreowania wyobrażenia jego kompletności i spójności. Jak uważa Pomian (2006, 39), ta kompletność jest niezbędna, aby sprostać trzem wielkim wyzwaniom, jakie stają obecnie przed naukami zajmującymi się przeszłością, w tym przed historią i archeologią. Należą do nich powodowanie rozumienia, dostarczanie wiedzy oraz pobudzanie uczuć. Te oczekiwania i wymagania narzucają określone rygory przedstawieniom przeszłości i ich (re)konstrukcjom, które powinny dążyć do spełnienia wszystkich trzech wyzwań.

Zasygnalizowane powyżej oczekiwania, jakie współczesny świat stawia przed naukami zajmującymi się przeszłością, odsyłają nas do kolejnego kluczowego elementu stanowiącego *axis mundi* niniejszej publikacji, mianowicie współczesności i jej roli w kreowaniu różnorodnych obrazów przeszłości. Trudno zaprzeczać, iż przeszłość może mieć i częstokroć ma wpływ na życie ludzi, wymagając od terażniejszości szacunku do tego, co minione bądź to w postaci wzniosłego dziedzictwa, bądź brzemienia, od którego należy się uwolnić (Bugajewski 2009). Nie ulega wątpliwości, że podobnie jak terażniejszość odnosi się do przeszłości, stanowiąc jej niezbywalny fundament i punkt odniesienia, tak samo tej przeszłości potrzebna jest terażniejszość, która na powrót przywołuje ją do istnienia. Ta zależność może przyjmować postać działań archeologa odkrywającego materialne ślady życia ludzi w pradziejach w trakcie prowadzonych przez siebie badań wykopaliskowych czy historyka wydobywającego z archiwum nieznane dotąd fakty czy zdarzenia z przeszłości. Jak wspominaliśmy powyżej, obraz przeszłości tworzony przez archeologa lub historyka nie ma jednorodnej i raz na zawsze zamkniętej postaci. Procesem poznawczym (interpretacyjnym) bowiem zawsze sterują określone teorie, praktyki dyskursywne, opcje światopoglądowe czy charakterystyczne dla danej epoki formy wiedzy (*episteme*), które określają obowiązujące sposoby jej tworzenia i zarazem decydują o nich (Foucault 1977; zob. też Mamzer 2004, 212). Uwarunkowania te nie wyczerpują jednak wszystkich czynników odpowiedzialnych za tworzone obrazy przeszłości. Są one w istotny sposób uzupełniane przez szereg

dynamicznie zmieniających się czynników kulturowych, społecznych i politycznych kształtujących rzeczywistość, w których te interpretacje przeszłości są wytwarzane.

W takim ujęciu przeszłość jest więc zawsze współczesna, stanowi niejako „perspektywicznie ukierunkowaną terażniejszość” (Mamzer 1998, 305). Jej wytwarzanie jest niezmiennie warunkowane okolicznościami uobecnionej terażniejszości, w której powstaje. Taka postawa wobec przeszłości nosi znamiona prezentyzmu, czyli przekonania, iż proces interpretacji przeszłości dokonywany jest zawsze z punktu widzenia terażniejszości i określanych przez nią uwarunkowań autorów w zakresie reprezentowanych przez nich postaw i interesów oraz realizowanych celów i zadań. Tak więc treści odnoszące się do dziejów (które mieszczą się w pojęciu „przeszłość”) odsyłają w większym stopniu do rzeczywistości, w której usytuowany jest podmiot poznający, aniżeli rzeczywistości będącej przedmiotem odniesienia tych prób. Słuszne wydaje się więc stwierdzenie, iż sądy wypowiedane w ramach praktyki badawczej archeologii odnoszą się nie tylko do przeszłości, ale w równie poważnym stopniu, jeżeli nie większym, do terażniejszości (zob. Olivier 2004).

Różnorodne diagnozy dotyczące charakteru i dynamiki amorficznej i szybko zmieniającej się współczesności mogą okazać się pomocne dla zrozumienia wytwarzanych współcześnie obrazów przeszłości. Może okazać się to możliwe poprzez odwołanie się do owego zapośredniczenia przeszłości przez terażniejszość oraz poprzez rozpoznanie celów i czynników wykorzystywanych do uprawomocnienia bądź legitymizowania tychże obrazów. Zdajemy sobie, rzecz jasna, doskonale sprawę, iż określone obrazy (interpretacje) przeszłości w momencie ich tworzenia miały ów status współczesności, określający w tym czasie charakter relacji pomiędzy terażniejszością a przeszłością. Te zależności oznaczają zatem historyczność diagnoz, opisów oraz interpretacji sformułowanych przez autorów w rozdziałach zamieszczonych w niniejszym tomie, które tworzone są w warunkach specyficznego ujęcia przeszłości z perspektywy przemian i kondycji świata pierwszej dekady XXI stulecia, określanego mianem epoki „ponowoczesnej” (Bauman 2000) czy „późnonowoczesnej” (Giddens 2008).

Nie podejmując próby bardziej wnikliwej charakterystyki tejże epoki, warto zwrócić uwagę, że według pewnej grupy badaczy (np. F. Jameson, J. Baudrillard, Z. Bauman) cechuje ją zanik zdolności do przechowywania przeszłości, utrata historyczności, fragmentaryzacja czasu, implozja nowości, rosnący konsumpcjonizm czy dominacja zjawisk z kultury popularnej (masowej), redukujących znaczenie przeszłości w życiu współczesnego człowieka. Inni badacze (np. D. Lowenthal, R. Samuel, M. Krajewski, M. Zaleski) wskazują natomiast na pojawienie się zjawisk świadczących o powtórnej fascynacji przeszłością (z wielorakich powodów), nastaniu ery pamięci i pamiętania, rosnącej nostalgii za przeszłością, itd. Kluczową rolę w procesie ponownego zainteresowania przeszłością odgrywają materialne pozostałości i relikty przeszłości, określane współcześnie mianem dziedzictwa kulturowego (archeologicznego), powoływane do potwierdzania „prawdziwości” i „namacalności” przeszłości. To dziedzictwo nie ma wszak stałego i niezmiennego charakteru, gdyż jak wskazuje Gregory J. Ashworth (2007, 32), należy je ujmować w postaci *p r o c e s u*, nie zaś jedynie w formie określonych zasobów. Ashworth powiada, że „dziedzictwem jest wszystko to, co *w s p ó ł c z e ś n i* wybierają z przeszłości, jaką sami wykreowali na użytek czasów obecnych lub

w celu przekazania potomnym” (podkreślenie autorzy). Dziedzictwa nie można więc definiować jako posiadającego immanentną i uniwersalną wartość, ale należy zwracać uwagę na jego instrumentalną rolę w realizacji wielorakich i zmiennych celów stawianych przez terażniejszość.

Dialektyka relacji zachodzących pomiędzy przeszłością a terażniejszością sprawia, że otrzymujemy różnorodne oblicza przeszłości. Świadomie mówimy o tym w liczbie mnogiej, przedstawienia przeszłości bowiem nigdy nie miały i nie mają jednorodnej i nieziennej postaci. Pozostają one w stanie nieustannego przetwarzania spowodowanego dynamicznie zmieniającymi się warunkami współczesnego świata. Dynamika owego przetwarzania w tych ogólnych ramach nabiera odmiennego kształtu w rozmaitych środowiskach, w których ma miejsce. Inne oblicza nadawane są przeszłości w obszarze profesjonalnej działalności akademickiej czy muzealnej, inne w kontekście archeologii ratowniczej czy na płaszczyźnie ochrony dziedzictwa archeologicznego, zupełnie odmiennie zaś w komercyjnie nastawionych rezerwatach archeologicznych, w warunkach festynów archeologicznych czy przestrzeni ludycznych, w mediach czy wreszcie w wirtualnej rzeczywistości przy zastosowaniu najnowszych osiągnięć technologicznych.

Zróznicowanie wizerunków przeszłości, która odeszła, a która jest na powrót uobecniana, śledzić możemy — maksymalnie upraszczając kwestię — na kilku wzajemnie przeplatających się wymiarach. Przyjmują one postać dyskursywną (opisową), wizualną (obrazową, przy wykorzystaniu nowych technologii) oraz doświadczaną (za pomocą rekonstrukcji, odtwórstwa historycznego, archeologii eksperymentalnej itd.). Każda z nich wymusza przyjęcie zupełnie odmiennych postaw, rozciągających się od intelektualnego wysiłku przy tworzeniu narracji opisowych po praktyczne i bezpośrednie zaangażowanie niezbędne w przypadku postawy uczestniczącej. W żadnym z tych obszarów przeszłość nie jest biernie przyswajana, lecz raczej aktywnie renegecjonowana i może przyjmować postać daleko odbiegającą od ustaleń profesjonalnej archeologii. Ich rezultatem jest powstanie szeregu alternatywnych dyskursów odnoszących się do przeszłości, wytwarzanych obok, a niekiedy niezależnie od ustaleń archeologów. W większym stopniu niż argumenty naukowe w grę wchodzić tutaj mogą kwestie światopoglądowe, potrzeby, oczekiwania rynkowe i konsumenckie regulowane zasadami wolnego rynku. Przeszłość zostaje w nich sprowadzona do jednego z wielu elementów kultury popularnej, jej przedstawienia zaś podlegają prawom rynku i funkcjonują pośród „innych gadżetów wystawionych na sprzedaż i zajmujących konsumentów” (Kowalski 2004, 19).

Te okoliczności sprzyjają niekiedy powstawaniu swoistego „efektu paramnezji, czyli percepcji czasu stapiającej się w jedną, nierozróżnialną dotąd całość sfery przeszłości i terażniejszości” (Zaleski 2004, 52–53). Cechuje ją swoiste wymieszanie zdarzeń rzeczywistych ze zdarzeniami zmyślonymi, przedstawianie faktów źle umieszczonych w czasie bądź ich odtwarzanie w postaci niepełnej bądź zmienionej. Jej wyrazem są wszechobecne w kulturze współczesnej i m p l a n t y pamięci, wykreowane wtórnie i *post factum*, mające odtworzyć i uzupełnić domniemaną (przeszłą) treść w warunkach zniszczenia określonych nośników pamięci (Golka 2009, 161–167). Może ona przyjmować nawet postać s y m u l a k r ó w, a więc kopii pozbawionych odniesienia

w (przeszłej) rzeczywistości (Baudrillard 2005), aczkolwiek postrzeganych jako równie realne. W ich odbiorze dochodzi zatem nie tyle do autentycznego przeżywania przeszłości, ile niejednokrotnie do kreowania poczucia dawności (*pastness*) bądź wytwarzania efektu realności (*the reality effect* — Barthes 1986). Pozwala ona widzowi na stworzenie iluzji obcowania z nagą prawdą o przeszłym świecie, co jest szczególnie uderzające w przypadku festynów archeologicznych. Uznając, że atrakcyjne formy przekazu wiedzy o przeszłości stanowią nie tylko konieczność, ale i symptom obecnych czasów, nie można nie dostrzegać szeregu niebezpieczeństw, jakie ze sobą niosą, w tym w szczególności komercjalizacji, traktującej przeszłość jedynie jako jeden z obszarów dostępnych zachowaniom konsumpcyjnym.

Archeologia we współczesnej Europie – przeszłość w teraźniejszości i archeologia współczesności

Niniejszy tom jest owocem konferencji Współczesne oblicza przeszłości zorganizowanej w październiku 2009 r. przez Instytut Prahistorii UAM w ramach projektu „Archeologia we współczesnej Europie”¹, finansowanej ze środków programu Kultura 2007–2013. Projekt jest realizowany we współpracy dziewięciu partnerów z Grecji, Hiszpanii, Niemiec, Wielkiej Brytanii, Francji, Belgii, Holandii, Włoch i Polski przy udziale zespołów badawczych z Węgier i Litwy. Jest koordynowany przez Institut National de Recherches Archéologiques préventives z Paryża.

Celem projektu jest systematyczne rozpoznanie szeregu wyzwań, przed którymi staje współczesna archeologia europejska. Oprócz tego, że jest powołana do profesjonalnego badania przeszłości i zarządzania jej dziedzictwem, archeologia jest w równym stopniu praktyką kulturową, blisko związaną z teraźniejszością i niezmiernie jej przydatną. Równie ważne jest zatem zrozumienie związków przeszłości ze społecznymi, gospodarczymi i politycznymi przeobrażeniami globalizującego się świata. Dynamiczny rozwój, który obserwujemy we współczesnej Europie, w szczególności postępująca w gwałtownym tempie urbanizacja, doprowadziły do zniszczenia niezliczonych stanowisk archeologicznych oraz pradziejowych i starożytnych krajobrazów. Zjawiska te nieodwracalnie zmieniły oblicze archeologii europejskiej zarówno w zakresie metod badawczych (badań terenowych, technik analitycznych, przetwarzania i udostępniania danych), profesjonalnego statusu dyscypliny, jak również społecznych zobowiązań.

Działania w projekcie prowadzone są w czterech wzajemnie uzupełniających się blokach.

A. Znaczenie przeszłości dla teraźniejszości

Celem tej części projektu jest systematyczne rozpoznanie wielowątkowego znaczenia przeszłości dla współczesnej Europy, zarówno w jej aspekcie naukowym, jak

¹ Adres internetowy projektu: <http://www.ace-archaeology.eu>

i kulturowym. W szczególności, przeprowadzona zostanie analiza kontekstu historycznego i politycznego oraz wynikających z nich wartości tworzących ramy, w których powstają różnorodne obrazy przeszłości. Podjęta zostanie też próba oceny wkładu profesjonalnej archeologii w społeczne rozumienie przeszłych społeczności, krajobrazu oraz ich przeobrażeń biologicznych, umysłowych, kulturowych czy technologicznych. Szczególna uwaga zostanie skupiona na ocenie wpływu archeologicznych konceptualizacji takich zagadnień, jak: migracja, akulturacja, tożsamość czy krajobraz kulturowy, na procesy kształtowania się społeczeństw zarówno w przeszłości, jak i w teraźniejszości.

B. Praktyki porównawcze w archeologii europejskiej

Działania realizowane w drugiej części projektu mają na celu dokonanie systematycznej analizy warsztatu badawczego współczesnej archeologii europejskiej, w szczególności w zakresie uregulowań prawnych, administracyjnych, operacyjnych i finansowych, metod badań terenowych, zarządzania projektami archeologicznymi (w tym realizowanymi w trakcie archeologicznych badań ratowniczych), zarządzania danymi oraz technologii informatycznych. Zróżnicowanie archeologii europejskiej wynika z jej uwarunkowań historycznych i językowych oraz tradycji narodowych. Stanowi nie tylko źródło jej bogactwa, ale też zobowiązuje do wspólnego rozwiązywania pojawiających się problemów i wyzwań współczesności. Zadaniem priorytetowym staje się więc ocena stanu archeologii europejskiej w jej różnorodności i wskazanie punktów wspólnych. W tym kontekście przed uczestnikami projektu postawiono zadanie stworzenia jednorodnych rozwiązań w zakresie metod wykopaliskowych, badań rozpoznawczych, studiów nad różnymi kategoriami arte- i ekofaktów, analiz laboratoryjnych itd., w celu sformułowania zrębów nowoczesnej praktyki archeologicznej gotowej do sprostanania wyzwaniom teraźniejszości. Integralnym elementem budowanej strategii jest uwzględnienie konieczności zachowania wysokich standardów etycznych wśród profesjonalnych środowisk archeologicznych i instytucji publicznych. Podkreśla się również konieczność aktywnego włączenia społeczeństwa do praktyki archeologicznej.

Rezultatem przeprowadzonych działań będzie systematyczny przegląd najistotniejszych rozwiązań w zakresie uwarunkowań prawnych, administracyjnych, operacyjnych i finansowych praktyki archeologicznej w skali europejskiej. Projekt jest zobligowany przede wszystkim do dostarczenia szczegółowych danych o zasadach i warunkach prowadzenia badań terenowych w poszczególnych częściach Europy. Zebrane informacje stanowiąc będą rodzaj praktycznego przewodnika obejmującego szereg zagadnień, począwszy od etapu projektowania badań, poprzez pozyskiwanie funduszy i pozwoleń na badania, aż do metod i sposobów prowadzenia prac terenowych, sporządzania dokumentacji, zakresu wykonywanych analiz, rodzaju przygotowywanych raportów i sprawozdań oraz preferowanych form publikowania wyników badań. Efekty działań podejmowanych w tej części projektu są kierowane nie tylko do liczego grona profesjonalnych archeologów, lecz także do rozmaitych organizacji pozarządowych, stowarzyszeń zainteresowanych przeszłością oraz lokalnych społeczności, chcących zrozumieć charakter działalności archeologicznej oraz podmiotów odpowiedzialnych

za kształtowanie zadań w zakresie rejestrowania i ochrony elementów dziedzictwa kulturowego.

C. Archeologia jako profesja

Celem tej części projektu jest przeprowadzenie krytycznej i systematycznej oceny stanu archeologii europejskiej, w szczególności zaś środowiska profesjonalnych archeologów, pod kątem ich odpowiedzialności zawodowej, systemu edukacji oraz kompetencji zawodowych. W ciągu ostatnich dziesięcioleci doszło nie tylko do gwałtownego wzrostu liczby zawodowych archeologów, ale znacząco poszerzył się także zakres działań archeologicznych. Ten stan rzeczy powoduje znaczące konsekwencje dla statusu archeologa nie tylko w wymiarze naukowym, ale również społecznym i ekonomicznym, które powinny zostać systematycznie i poprawnie zdiagnozowane. Działania podejmowane w tej części projektu dotyczyć zatem będą oceny wkładu archeologów w osiąganie korzyści społecznych, ekonomicznych i kulturowych oraz odpowiedzialności za nie, w szczególności wówczas, gdy ich praca wywiera bezpośredni wpływ na społeczności lokalne i zrównoważony rozwój kulturowy.

D. Nowoczesne narzędzia zarządzania dla archeologii

Zróżnicowany charakter rozwiązań w zakresie zarządzania dużą ilością danych archeologicznych obserwowany w skali Europy wymusza konieczność wymiany doświadczeń w tym zakresie. Jest to szczególnie istotne w dobie wielkich inwestycji drogowych, budowlanych i przemysłowych, które znacząco poszerzają pulę europejskich zasobów archeologicznych. Okoliczności te wymuszają potrzebę wzajemnej współpracy w celu udoskonalenia istniejących platform internetowych i baz danych, pozwalających na bardziej efektywne i skuteczne gromadzenie danych archeologicznych, zarządzanie nimi i dostęp do nich. Ich rozpowszechnianie i udostępnianie umożliwia z kolei poszerzenie świadomości oraz budowanie wiedzy wśród szerokich grup społecznych w obszarze zróżnicowanych kwestii kulturowych, ekonomicznych i naukowych, których dotyczy współczesna archeologia. W tej części projektu realizowany też będzie szereg „zaproszeń do archeologii”, które obejmować będą publikacje na temat archeologii europejskiej, objazdową wystawę dotyczącą naukowych i kulturowych aspektów archeologii ratowniczej, objazdowy festiwal filmów na temat archeologii, portal internetowy, a także pilotażowe działania informacyjne i edukacyjne skierowane do szkół różnego szczebla w celu poszerzenia ich oferty edukacyjnej.

Współczesne oblicza przeszłości w praktyce

Niniejszy tom składa się z osiemnastu rozdziałów oraz wprowadzenia. Podejmują one szereg zagadnień odnoszących się do kondycji współczesnej archeologii oraz jej kulturowego i społecznego kontekstu. Mają charakter studiów o charakterze teoretycznym, którym towarzyszą rozdziały analizujące konkretne przypadki. Poszczególne rozdziały były pisane z różnych perspektyw teoriopoznawczych przez przedstawicieli różnych sektorów archeologii oraz osoby spoza archeologii; mimo wszystko łączy je przekonanie o ważności przeszłości we współczesnym świecie i życiu współczesnego człowieka, a także świadomość dużego zróżnicowania postaci i wizerunków przeszłości. Autorzy podejmują szereg istotnych zagadnień, w tym dotyczących w szczególności: (a) roli i znaczenia przeszłości/pamięci o przeszłości we współczesnym świecie oraz/i dla współczesnego człowieka; (b) społecznych kontekstów funkcjonowania archeologii, społecznej odpowiedzialności/zobowiązań archeologii oraz jej wpływu na teraźniejszość; (c) zmienności w interpretowaniu przeszłości; (d) ochrony dziedzictwa kulturowego/archeologicznego; (e) form przedstawiania przeszłości w postaci rezerwatów archeologicznych, festynów, odtwórstwa historycznego oraz sposobów popularyzacji wiedzy o przeszłości; (f) roli mediów elektronicznych w procesie wytwarzania/przekazywania wiedzy o przeszłości.

Praca została podzielona na trzy wzajemnie uzupełniające się części. W części pierwszej „Obrazy przeszłości w praktyce archeologicznej. Podstawy teoretyczne” znajdują się teksty poświęcone zasadom tworzenia znarratywizowanych obrazów przeszłości w profesjonalnej praktyce akademickiej. Henryk Mamzer w rozdziale *O archeologicznej autokreacji* ukazuje archeologię jako system interpretacyjny czyniący z interpretacji skuteczne narzędzie autokreacji. Uznaje ją także za system komunikacyjny, za pomocą którego ukazuje otoczeniu kulturowemu, w którym funkcjonuje, „jacy moglibyśmy być”. Wytwarzając przedmiot swego badania, archeologia współtworzy równocześnie rzeczywistość, w której funkcjonuje. Z kolei Danuta Minta-Tworzowska w tekście *Człowiek i rzecz w perspektywie archeologicznej (czyli rzecz w perspektywie antropocentrycznej)* nawiązuje do hasła „zwrotu ku rzeczom”, eksponowanego w ramach ogólnohumanistycznych debat od końca lat 90. XX w. Autorka podkreśla, że ideą postulatu „powrotu do rzeczy” w archeologii nie jest „powrót do źródeł”, do ich typologii bądź klasyfikacji, a raczej powrót do percepcji rzeczy, którego celem ma być dążenie ku temu, by archeologia nie zawłaszczała sobie wizji przeszłości. Natomiast Sławomir Kadrow w rozdziale *Mitologizacyjny charakter teorii migracjonistycznych w archeologii — wybrane zagadnienia* podjął próbę wyjaśnienia mechanizmów ważnych zmian kulturowych za pomocą teorii migracjonistycznych na przykładzie początków epoki miedzi na zachodnim wybrzeżu Morza Czarnego i genezy kultury mykeńskiej oraz zaawansowanych cywilizacyjnie kultur wczesnego okresu epoki brązu z Kotliny Karpackiej. Ukazane są one jako konstrukcje mitologizacyjne, „unieruchamiające” procesy poznawcze i postęp wiedzy.

Część druga „Obrazy przeszłości w narracjach teraźniejszości” dotyczy przedstawienia szeregu sposobów wytwarzania obrazów przeszłości i ich wykorzystania w praktyce społecznej. Kolejne rozdziały pokazują dobitnie znaczenie oraz wpływ czynników

pozanaukowych, w tym konsumpcjonizmu i komercjalizacji, na okoliczności jej formułowania i wykorzystywania. Ukazują jednocześnie pojawianie się rozmaitych grup interesariuszy zgłaszających chęć pełnoprawnego udziału w dostępie do przeszłości, jej kontroli i wytwarzaniu jej obrazów. Archeologia traci tym samym swoją pozycję jedyne go depozytariusza przeszłości i musi nauczyć się dzielenia się zasobami archeologicznymi z innymi podmiotami społecznymi. Michał Pawleta w rozdziale *Przeszłość we współczesności* podejmuje próbę syntetycznej analizy zróżnicowanych form obecności odległej przeszłości we współczesnej kulturze i społeczeństwie. Przyjmują one postać nie tylko czynnika nastawionego na tworzenie i podtrzymywanie tożsamości indywidualnych i zbiorowych, uwarunkowanego ciekawością i zainteresowaniem przeszłością, ale także komodyfikacją i utowarowieniem przeszłości, regulowanych wymogami rynkowymi. Bogusław Gediga w swym tekście *Zmienność w obrazowaniu przeszłości* dowodzi, że zainteresowanie przeszłością towarzyszyło społecznościom ludzkim od bardzo dawna. Podejmuje próbę określenia warunków i mechanizmów, które są odpowiedzialne za dynamiczne zmiany w wytwarzanych obrazach przeszłości w kolejnych paradygmatach archeologii. W rozdziale *Archeologiczny palimpsest jako specyficzna postać interakcji terażniejszości z...* Anna Zalewska podaje w wątpliwość prostotę jednorodnego ujmowania interakcji terażniejszości z przeszłością. Odwołując się do pojęcia „palimpsestowości”, stara się ocenić, w jakim stopniu pozwoli ona na obronę przed wszechobecnością kultury popularnej w jej konsumenckim wcieleniu, a następnie podejmuje próbę oceny sposobu, w jaki refleksja nad przeszłością może stać się popkulturową przyjemnością. Z kolei Dawid Kobiąłka w rozdziale *Spółeczny wizerunek archeologii — o rzeczywistości w fikcji* podejmuje próbę oceny społecznego wizerunku archeologa, w szczególności w mediach. Przez odwołanie się do założeń filozofii Słavoja Žižka stara się ukazać poszerzone zrozumienie charakteru i kondycji archeologii, jakie przynosi jej ujęcie przez kino. Wreszcie Nina Schücker w rozdziale *The faces of Arminius: The Battle of Teutoburg Forest in the German public* przedstawia historię i recepcję wykorzystania wizerunku legendarnego Arminiusza przez społeczeństwo niemieckie.

Część trzecia zatytułowana „Obrazy przeszłości i ich społeczna konsumpcja” poświęcona jest zagadnieniu uobecnienia narracji dotyczących przeszłości w różnych przejawach praktyki archeologicznej takich, jak: badania wykopaliskowe, festyny i festiwale archeologiczne czy rekonstrukcje w postaci skansenów i parków tematycznych. Pokazane zostały także przykłady recepcji elementów dziedzictwa archeologicznego w praktyce społecznej różnych grup. Część tę zamykają dwa rozdziały poświęcone sposobom i mechanizmom przedstawiania przeszłości w mediach. Lech Czerniak w rozdziale *Dla kogo są wykopaliska? Profesjonaliści i społeczeństwo* nakreśla dwa modele społecznego funkcjonowania archeologii, określając je jako autorytarny i społeczny. Podejmuje próbę zarysowania zrębów modelu społecznego, którego brak uznaje za najpoważniejsze i najtrudniejsze do przezwyciężenia dziedzictwo minionego systemu. Anna Grossman w tekście *Spółeczne oczekiwania a rzeczywiste potrzeby ochrony dziedzictwa kulturowego w Biskupinie* przedstawiła historię społecznego zainteresowania wynikami prac wykopaliskowych i pozostałościami osady obronnej z wczesnej epoki żelaza w Biskupinie od momentu prowadzonych tam badań wykopaliskowych w latach 30. XX w. Dokonała również zarysu przygotowanego niedawno kompleksowego

programu konserwatorskiego całego zespołu osadowego. W kolejnym rozdziale *Rezerwat archeologiczny w Biskupinie. Czas transformacji* Anna Grossman i Wojciech Piotrowski ukazali historię rezerwatu archeologicznego utworzonego na miejscu odkrycia grodu w Biskupinie w warunkach zmieniającej się sytuacji politycznej i oczekiwań zwiedzających. Autorzy zaprezentowali również zarys nowej koncepcji organizacji rezerwatu zakładającej budowę nowych rekonstrukcji obiektów archeologicznych z różnych okresów dziejów z wykorzystaniem nowoczesnych rozwiązań technologicznych. Jarosław M. Fraś, Marek Skubisz i Marek Materna w rozdziale *Osada VI Oraczy w Bochni — archeologia w służbie turystyki* przedstawili park archeologiczny Osada VI Oraczy w Bochni, będący kompletną rekonstrukcją osady okoliczowej z XIII w. Autorzy podsumowali także wielorakie doświadczenia i problemy pierwszych dwóch lat jej działalności. Tekst Michała Pawlety *O roli (odległej) przeszłości w życiu współczesnego człowieka na przykładzie społecznego funkcjonowania góry Ślęży* podejmuje zagadnienie fenomenu funkcjonowania góry Ślęży w teraźniejszości, w szczególności oceny różnorodnych funkcji, jakie w niej spełnia. Kostas Kasvikis, Eleutheria Theodoroudi, Aggeliki Tsopela oraz Kostas Kotsakis w rozdziale *Making alternative meanings from the past: approaches to cultural diversity in Greek museums* podjęli próbę oceny wykluczenia mniejszości etnicznych, religijnych i językowych z polityki edukacyjnej prowadzonej przez placówki muzealne i inne jednostki kulturalne w Grecji. Autorzy postulują odejście od jednostronnego prezentowania przeszłości Grecji odwołującej się do jej antycznego dziedzictwa na rzecz krytycznego i bardziej różnorodnego ujmowania tych dziejów. W rozdziale *Wybrane aspekty społecznego odbioru archeologii na sudańskiej prowincji. Badania etnologiczne nad ekspresją plastyczną dzieci z plemienia Manasir* Piotr Maliński przedstawił wyniki projektu etnologicznego w zakresie edukacji rozwojowej zrealizowanego wśród plemienia Manasir w Sudanie. Jeden z tematów projektu dotyczył postrzegania archeologów realizujących prace badawcze związane z budową tamy Merowe przez miejscowych uczniów. Małgorzata Trelka w tekście *Korzyści społeczne popularyzacji archeologii na przykładzie Gdańska* dowodzi, iż istnieje potrzeba prezentowania i interpretacji archeologii szerszemu gronu społecznemu, podkreślając poczesną rolę, jaką mogłoby odgrywać w tym zakresie planowane Centrum Archeologiczne. Natomiast Rafał Zapłata w tekście *Przeszłość w dobie technologii cyfrowych — cyfrowe oblicza przeszłości* dokonał przeglądu wybranych zagadnień związanych z zastosowaniem technologii cyfrowych w badaniach archeologicznych oraz przedstawianiem ich wyników. W szczególności omówione przez niego zostały wirtualna rzeczywistość, hipertekstualność, interaktywność oraz szereg technologii wizualizacyjnych. Agnieszka Mączyńska w rozdziale *Archeologia i media — małżeństwo z rozsądku*, zamykającym niniejszą publikację, przedstawiła doświadczenie wielu lat współpracy z mediami w zakresie popularyzacji archeologii na podstawie doświadczeń Muzeum Archeologicznego w Poznaniu. Zwróciła uwagę na niebezpieczeństwo jej prezentowania w perspektywie „sensacyjności”, preferowanej przez prasę, radio, telewizję i Internet.

Uwagi końcowe

Wobec szybko zmieniającego się świata problemy, które podejmuje niniejsza publikacja, wydają się nie tylko istotne, ale również dość naglące. Szybko zmieniająca się rzeczywistość, tendencje globalizacyjne, rozwój turystyki, wizualizacja kultury współczesnej, nastawienia konsumpcyjne i preferencje ludyczne, a także zmiana zapatrywań na społeczną rolę i funkcję nauki, w tym archeologii, sprawiają, że ewoluuje nie tylko sam charakter przeszłości, lecz również społeczne oczekiwania wobec niej, sposoby jej tworzenia, przywoływania, uobecniania czy przedstawiania, jak również sama rola instytucji, powołanych do ochrony i przekazywania wiedzy o przeszłości. Przeszłość jest niewątpliwie potrzebna współczesnemu człowiekowi, ale czy aby wiemy, jakiej przeszłości on potrzebuje? Jakiej przyjmuje ona oblicza i w jakiej postaci bądź formie jest uobecniania czy doświadczana we współczesnym świecie? W jaki sposób jest tworzona i doświadczana przez różne grupy społeczne i zawodowe? W jaki sposób kondycja ponowoczesna i wymogi społeczeństwa konsumpcyjnego oraz kultury popularnej wpływają na formę i kształt przekazywanej wiedzy o przeszłości? Jak zmienia się rola instytucji zajmujących się przeszłością? Jaka wreszcie rolę w przekazywaniu wiedzy o przeszłości odgrywają współczesne media i jak zmienia się ich funkcja wobec wyzwań współczesności? Niniejsza publikacja nie tylko identyfikuje to bogactwo oblicz przeszłości, ale podejmuje pogłębioną próbę ich zdiagnozowania zarówno poprzez rozważania o charakterze teoretycznym, jak również omawiając praktyczne doświadczenia i aplikacje. Kolejne rozdziały zamieszczone w tomie ukazują bogactwo współczesnych, zróżnicowanych form przeszłości, podkreślając szczególną rolę archeologii w gronie szeroko pojętych nauk nad przeszłością człowieka, starając się przy tym określić jej specyficzne miejsce oraz znaczenie w teraźniejszości.

BIBLIOGRAFIA

- Ashworth G.J. 2007. Sfragmentaryzowane dziedzictwo: sfragmentaryzowany instrument sfragmentaryzowanej polityki, (w:) *Dziedzictwo kulturowe w XXI wieku. Szanse i wyzwania*, red. M.A. Murzyn, J. Purchla, Kraków, s. 29–42.
- Barthes R. 1986. The reality effect, (w:) tegoż, *The rustle of language*, Oxford, s. 141–148.
2008. *Mitologie*, Kraków.
- Baudrillard J. 2005. *Symulakry i symulacje*, Warszawa.
- Bauman Z. 2000. *Ponowoczesność jako źródło cierpienia*, Warszawa.
- Bugajewski M. 2009. *Brzemie przeszłości. Zło jako przedmiot interpretacji historycznej*, Poznań.
- Foucault M. 1977. *Archeologia wiedzy*, Warszawa.
- Giddens A. 2008. *Konsekwencje nowoczesności*, Kraków.
- Golka M. 2009. *Pamięć społeczna i jej implanty*, Warszawa.
- Jenkins K. 2003. *Refiguring history: new thoughts on an old discipline*, London–New York.
- Kowalski P. 2004. *Popkultura i humaniści. Daleki od kompletności remanent spraw, poglądów i mistyfikacji*, Kraków.
- Lowenthal D. 1985. *The past is a foreign country*, Cambridge.
- Mamzer H. 1998. Archeologia jako uobecnienie przeszłości, (w:) *Świat historii*, red. W. Wrzosek, Poznań, s. 299–307.
2004. *Archeologia i dyskurs*, Poznań.

- Olivier L. 2004. *The past of the present. Archaeological memory and time*, "Archaeological Dialogues" t. X (2), s. 204–213.
- Pomian K. 2006. *Historia. Nauka wobec pamięci*, Lublin.
- Zaleski M. 2004. *Formy pamięci*, Gdańsk.

Arkadiusz Marciniak, Danuta Minta-Tworzowska, Michał Pawleta

CONTEMPORARY FACES OF THE PAST. AN INTRODUCTION

(summary)

Faces of the past from the volume title refer to its numerous manifestations in today's world as well as means of its functioning, using, manifesting, and presenting. These are often far distanced from discourses produced in professional academic milieu. The past belongs more to the present than the past itself and can be treated as "empty *signifiant*" (Barthes 2008, 260). It is devoid of any meaning until it is given by people. As it is produced by numerous constituencies, it is largely diverse and is given often contradictory meaning as they operate in the condition of ever changing theories, discursive practices, belief systems or *epistemes*, which have a direct impact upon these representations. Accordingly, the past is always the present. Contemporary world is believed to be characterized by an increasing fascination of the past and is often defined as the era of memory, remembering and nostalgia for the past. A vital role in this respect is ascribed to material relics of the past known today as archaeological heritage. Different stakeholders use pretty freely different elements of this materials reservoir in creating the past in a range of diverse configurations. These can appear in different narrative, visual, and experiential forms. In any of these modes, the past and its representation are not passively absorbed but rather actively received and (re)negotiated.

The volume originates from the conference "Contemporary faces of the past" organized by the Institute of Prehistory at Adam Mickiewicz University in Poznań in October 2009. It was conducted within the project "Archaeology in Contemporary Europe: Professional Practices and Public Outreach", established with the support of the Culture Programme of the Directorate General for Education and Culture of the European Commission. The network is composed of 14 partner institutions from all over Europe. The project-leader of the network is the Institut national de recherches archéologiques préventives (INRAP) in Paris.

The project is divided into four themes. The first theme "The significance of the past" aims to investigate contribution of archaeology to our knowledge of the history of ancient societies, their transformations and connections, interactions with the environment as well as interpretation of the tangible memory of human history on the European continent. Particular attention is paid to constituent issues of social and identity construction, including phenomena of migration, settlement, ethnicity, acculturation as well as land use and landscape. In the theme "Comparative practices in archaeology" the project aims to systematically scrutinize various facets of archaeological practice in contemporary Europe. In particular, it addresses legal, administrative and financial frameworks, research objectives, field methods, management of archaeological projects as well as data storage and management. The following theme "The Archaeological Profession" is focused upon changing status and responsibilities of professional archaeologists in contemporary society. In particular, it aims to conduct a thorough survey of active archaeologists across continent and investigate professional and ethical codes, definitions of good practice as well as responsibilities vs. numerous constituencies such as authorities, local communities, and developers. The final theme "Public Outreach" is intended to scrutinize the importance of communication and valorisation activities for a better awareness of the past. Several outreach activities are planned, including European-wide exhibitions on relevant aspects of the past, an archaeological film festival, as well as a range of educational activities for children.

The volume is composed of eighteen chapters and introduction. They address a wide range of issues pertaining to the condition of contemporary archaeology along with its cultural and social context. Subsequent chapters have been written from diverse theoretical standpoints by authors working in different

sectors of archaeological profession and beyond. The following issues are addressed in the book: (a) a position and significance of the past/memory in contemporary world; (b) social context of practicing archaeology, its social responsibilities and impact upon everyday life; (c) changes in interpreting the past; (d) protection of cultural and archaeological heritage; (e) presenting the past in archaeological thematic parks, festivals as well as means of popularising knowledge about the past; (f) significance of electronic media in the process of creating and disseminating knowledge about the past.

The book content is divided into three blocks. Its first part “Faces of the past in archaeological practice. Theoretical background” contains chapters addressing means and processes of producing narrativized images of the past by professional archaeologists. The second part entitled “Faces of the past in narrations of today” is composed of chapters discussing various means of creating visions of the past by different stakeholders and their further valorisation and use. Subsequent authors present impact of various factors upon this practice, including in particular consumptionism and commercialisation. The last part “Faces of the past and its social consumption” presents a wide range of case studies discussing strategies of presenting the past during excavations, archaeological festivals, reconstructions and in thematic parks. Impact of archaeological heritage upon different social groups as well as presentation of the past in traditional and electronic media are also discussed.

Adres autorów: Instytut Prahistorii UAM, ul. Św. Marcin 78, 61-809 Poznań, email: arekmar@amu.edu.pl; danminta@amu.edu.pl; mpawleta@poczta.onet.pl